

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Steekproeven: een inleiding tot de praktijk

Hart, H. ' t

Citation

Hart, H. '. (1978). Boekbespreking van: Steekproeven: een inleiding tot de praktijk. *Acta Politica*, 13: 1978(3), 385-387. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3451911>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3451911>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

kenmerken zijn geweest voor het beleid. Hij legt de nadruk daarbij op de geluidshinder.

Ons inziens heeft de schrijver onvoldoende aangetoond dat bestaande factoren niet even grote problemen voor het wettelijke en institutionele kaders met zich brengen als nieuwe factoren. Men denke bijv. aan het personeelsbeleid en -beheer bij de centrale overheid.

De Maar geeft een zeer interessante beschrijving van het besluitvormingsproces met betrekking tot de uitbreiding van Schiphol over een periode van ongeveer 25 jaar. Als case-studie is deze zeer lezenswaard. De chronologische, documentaire-achtige beschrijving heeft voordelen van overzichtelijkheid uit het oogpunt van inzicht in de historische gang van zaken. Zij geeft evenwel niet voldoende aansluiting voor een brede bestuurskundige analyse. De Maar tracht dit bezwaar te ondervangen door een tweetal elementen van het besluitvormingsproces eruit te lichten, waaraan hij het onderhavige proces toetst n.l. informatie en coördinatie, met in zekere mate communicatie als tussenschakel. Bij deze keuze sluit hij enigszins aan bij bestaande literatuur. Daar hij zich bij zijn analyse met name op proces-elementen heeft gebaseerd is het te betreuren dat hij daarbij niet een derde veelgenoemd proces-element heeft betrokken, te weten collectieve wilsvorming.

Het is vooral op dit punt dat de studie vragen oproept bij en ernstige leemten heeft voor politicologen. Men vraagt zich voortdurend af waarom bepaalde beslissingen worden genomen of waarom deze achterwege blijven; en in feite vooral het laatste. De collectieve wilsvorming en wat de uitkomst daarvan beïnvloedt, blijven veelal verborgen. De machtspositie van de verschillende actoren blijkt hoogstens indirect, en toch wekt de studie het vermoeden dat bepaalde actoren sterke invloed uitoefenden; maar hoe en op grond van welke factoren wordt nauwelijks of niet besproken. Ook had men graag althans enige aanduiding gezien van de doelstellingen van de verschillende voornaamste actoren, en van de redenen voor hun preferentie-structuren. Dit had althans hun stellingname in verschillende fasen van het proces kunnen verklaren zowel als hun pogingen om in bepaalde perioden een sterke invloed uit te oefenen voor een beslissing in een bepaalde richting.

Het verbaast dat De Maar in zijn hoofdstuk over het wettelijke en institutionele kader — waarin hij het gebrek aan flexibiliteit daarvan onderstreept, vrijwel uitsluitend spreekt over de wettelijke regelingen en bevoegdheden, doch met geen woord rept van andere structuren, en met name van coördinatie-structuren. Hier verraadt zich de jurist die het begrip instituties zeer eng interpreteert, en daarmee zelfs in strijd geraakt met de sterke nadruk die hij zelf bij de beschrijving schenkt aan de niet-wettelijke structuren.

De uitmonding van het boek in conclusies en modelvorming is teleurstellend. Weliswaar bevat het interessante hypothesen, deels op het onderzoek gebaseerd, deels louter hypothetisch, met betrekking tot informatie en communicatie en met name t.a.v. de bewuste en onbewuste beperking van informatie- en communicatiestromen door actoren.

Maar van modelvorming in de zin van een systematische schets van een aantal samenhangende elementen en de daartussen bestaande verbanden, is eigenlijk geen sprake. Daarenboven zijn de oplossingen die De Maar geeft voor interdepartementale coördinatie zeer mager en deels een open deur aangezien de door hem aanbevolen ambtelijke coördinatie-commissies ter ondersteuning van de Ministerraad al bestaan in de vorm van top-ambtelijke coördinatie-commissies die als voorporta-

len voor de onderraden van de Ministerraad fungeren.

Tegen de presentatie van het boek moeten bepaalde bezwaren worden aangevoerd. De sterke compactheid met vele pagina's zonder vrijwel enige onderbreking door alinea's maakt lezing bepaald niet gemakkelijk.

A. F. Leemans

J. J. A. Moors en J. Muilwijk, **Steekproeven, een inleiding tot de praktijk**. Agon Elsevier, Amsterdam-Brussel, 1975.

De schrijvers, beiden afkomstig van het CBS maar nu werkzaam bij het universitaire onderwijs, pogen een overzicht te geven van de statistiek die verbonden is met het gebruik van steekproeven voor onderzoekdoeleinden. Zij richten zich daarbij op de gebruikers van steekproefonderzoek en de onderzoekers met enige kennis van de elementaire statistiek. Welk niveau van kennis vereist is, wordt vermeld in het boek zelf. Na een inleidend hoofdstuk komen achtereenvolgens aan de orde: de omschrijving van belangrijke begrippen, de enkelvoudige (simpel random) steekproef, de gelede (gestratificeerde) steekproef, trekking met ongelijke kansen, de tros (cluster)steekproef en de getrapte steekproef. Vervolgens wordt aandacht besteed aan schattingsmethoden en andere methoden waaronder systematische steekproeven, stratificatie achteraf en steekproeven in ruimte en tijd. Dit gedeelte wordt afgesloten met een hoofdstuk over combinaties van methoden. Daarna komt er een aantal hoofdstukken die buiten het eigenlijke onderwerp liggen: niet-steekproeffouten en gang van zaken bij een steekproefonderzoek, al maken de steekproefopzet en de trekking uiteraard wel deel uit van die gang van zaken. Een serie praktijkvoorbeelden sluit het boek af, afgezien van een gedeelte met aanhangsels (bijlagen), waarin naast een uiteenzetting van het gebruik van sigmatekens en een tabel voor de gebruikelijke betrouwbaarheidsintervallen in geval van een normaalverdeling, enkele bewijzen worden aangedragen voor de in de tekst gegeven formules, terwijl nog enkele andere formules worden gegeven.

Dit overzicht duidt al aan dat de schrijvers niet in oppervlakkigheid zijn blijven steken, ondanks het feit dat zij de wiskundige en statistische kennis van hun lezers niet wilden overschatten. Wat betreft de gangbare steekproefopzetten zijn zij dan ook vrij volledig in hun behandeling. Daarover kunnen we verheugd zijn omdat een toegankelijke bron van informatie voor al degenen die met steekproefonderzoek te maken hebben, zonder zichzelf steekproefdeskundige te noemen, moeilijk te vinden was. De toegankelijkheid wordt vooral bevorderd door de vele voorbeelden uit de praktijk die worden gegeven.

De schrijvers pogen in hun uiteenzetting vooral aan te sluiten bij de inleidende statistiek, zoals deze o.a. de meeste studenten in de sociale wetenschappen wordt onderwezen. Daarbij valt echter op dat zij niet inhaken op de kennis omtrent de verschillende meetniveau's van variabelen (nominaal, ordinaal, interval enz.) zoals die in zulk een inleiding wordt bijgebracht. Dat is jammer omdat het onderwerp van het boek daar ten nauwste mee te maken heeft.

Dat de auteurs van het CBS afkomstig zijn verloochent zich niet. Niet alleen vanwege de door hen aangehaalde voorbeelden maar ook door de aandacht van het boek voor een bepaald gebruik van de statistiek. Op blz. 21 heet het: '... in de praktijk gebruikt men steekproeven om onbekende parameters van een populatie zo goed

mogelijk te *schatten*'. En op blz. 173 wordt uitsluitend voorzien in een analyse gebaseerd op tabellen. Het boek gaat dan ook over schattingen van gemiddelden, totalen en percentages. Moors en Muilwijk en de steekproeftheorie in het algemeen laten ons in de steek als we te maken hebben met schaalanalyse, variantieanalyse, factoranalyse, clusteranalyse, regressieanalyse en andere bi- en multivariate technieken. Ook over problemen die samenhangen met generalisaties naar universa van niet naar tijd en ruimte gedefinieerde eenheden, zoals Philipsen ze in zijn oratie van 1969 noemde, wordt gezwegen.

Gegeven de groep waar men zich op richt is het in het algemeen niet aan te bevelen de behandeling van een onderwerp af te breken en voor details te verwijzen naar andere literatuur. Dat geldt met name voor de behandeling van onderzoek gericht op de vergelijking van stratagemiddelen (blz. 57). Dat type onderzoek komt vaak voor en behandeling had de voorkeur verdiend boven verwijzing naar Cochran. Eenzelfde soort bezwaar geldt de behandeling van combinaties van steekproefprocedures op blz. 144 en volgende. Daar wordt wat al te snel verondersteld dat de lezer de gewenste combinaties van berekeningen op grond van verschillende formules wel zal kunnen maken. Met name was het verstandig geweest als men het voorbeeld van blz. 145 had uitgewerkt, waar sprake is van de veel voorkomende procedure waarin eerst een gestratificeerde steekproef van gemeenten wordt getrokken en vervolgens uit de bevolkingsregisters in de getrokken gemeenten, steekproeven van personen. Omdat er een minimum is gesteld aan het aantal vraagesprekken per gemeente is er dan ook nog sprake van clustering (vertrossing?).

Zeer nuttig en verhelderend acht ik de behandeling van de verschillende schattingsmethoden op grond van quotiëntenschatters, verschilschatters en regressieschatters. Ook de behandeling van steekproeven in ruimte en tijd onderscheidt dit werk van soortgelijke teksten. Jammer is, dat wel wordt ingegaan op de invloed van de variantie bij bepaalde en ongelijke aantallen ruimte- en tijds-elementen maar niet op de optimale keuze van deze aantallen. Bij de behandeling van de tros-steekproeven wordt geen aandacht geschonken aan de intra-klasse correlatie, wat m.i. ook didactisch heel verhelderend had kunnen werken. Een omissie is ook dat volstrekt niet wordt gesproken over herwegingen, een veelgebruikte methode, ook om de gevolgen te corrigeren van ongelijke kansen voor populatie-elementen om in de steekproef te worden betrokken.

De uiteenzetting over niet-steekproeffouten is wat onevenwichtig. De waarnemingsfouten worden behandeld in hun invloed op de variantie, hetgeen goed past bij de behandeling van de steekproeffouten in de rest van het boek. Wat gezegd wordt over fouten in het steekproefkader en vooral over de non-response draagt veel meer een common sense karakter. Waar wat dit laatste betreft in een voorbeeld (blz. 165) nog op de gevolgen voor de betrouwbaarheid wordt ingegaan, gebeurt dit op een te grove manier. Men kan aannemen dat een variabele voor alle non-respondenten de minimumwaarde aanneemt enerzijds of voor allen de maximumwaarde anderzijds. Het is niet juist om de grenzen die dit oplevert voor de hele steekproef op te tellen bij die welke men bijvoorbeeld krijgt bij een 95 % betrouwbaarheidsinterval voor de respondenten. Immers, de kans dat de afwijking van een populatieparameter van de statistische grootheid in de steekproef van respondenten maximaal is, terwijl tegelijkertijd het gemiddelde voor de non-respondenten minimaal of maximaal is, is kleiner dan de aangehouden 5 %.

Het hoofdstuk 'gang van zaken bij een steekproefonderzoek' maakt op mij een wat

overbodige indruk. Over die gang van zaken: de organisatie van het veldwerk, het opstellen van de vragenlijst, het vaststellen van de populatie, het trekken van de steekproef, de bewerking en verwerking van gegevens, de analyse en de rapportering is veel meer te zeggen dan hier is gebeurd. Wat de zaken betreft, die te maken hebben met populatie en steekproef is dat elders in het boek ook gedaan, de rest wordt in andere boeken veel uitgebreider en veel diepgaander behandeld. Wel leidt dit hoofdstuk tot het betreuren van een andere omissie. Er is n.l. sprake van het schrijven van specifieke (tabellen)programma's voor de analyse middels de computer. Nuttig was het geweest wanneer was ingegaan op de veelgebruikte standaardpakketten voor statistische verwerking waarin immers statistische toetsen en betrouwbaarheidsgrenzen (gebaseerd op enkelvoudige steekproeven uit oneindige populaties) zijn ingebouwd. Niettemin een bruikbaar en goed toegankelijk werk.

H. 't Hart

Grondwet en Grondwetsherziening, Tekstverzameling I, Samengesteld door P. J. Boukema en D. H. M. Meuwissen, Zwolle (Tjeenk Willink), 1976, V-XXII + 832 p., f 28,50.

De tekstverzameling over het onderwerp Grondwet en Grondwetsherziening, samengesteld door de hoogleraren Boukema (nu lid van de Raad van State) en Meuwissen, is een eerste proeve van wat waarschijnlijk een reeks verzamelingen gaat worden over staatsrechtelijke onderwerpen. De aan dit initiatief ten grondslag liggende gedachte is, dat de traditionele handboeken voor de doctoraal-fase van de juridische studie hetzij te veel, hetzij te weinig bieden. Een nadere bestudering van een deel van het staatsrecht wordt bemoeilijkt, omdat de daarvoor benodigde literatuur verspreid is over tal van boeken, tijdschriften en documenten. Om de praktische problemen die daardoor ontstaan te overwinnen, hebben de beide auteurs het plan opgevat onderwerpsgewijze bestaande teksten te bundelen, waarbij zij hebben gestreefd naar een representatieve selectie van de literatuur.

De keuze van het onderwerp Grondwet en Grondwetsherziening is begrijpelijkerwijze ingegeven door de centrale plaats die de grondwet in het staatsrecht inneemt en door de nog steeds lopende en eindeloos schijnende procedure van grondwetsherziening. De auteurs hanteren als selectie criterium de vraag of een bijdrage een bepaalde ontwikkeling in het grondwetsdenken inluide of anderszins kenmerkend was voor een bepaalde benadering van het verschijnsel grondwet. Zij moesten noodgedwongen afzien van het opnemen van buitenlandse literatuur — hoewel in overvloed aanwezig — omdat daardoor de bundel te omvangrijk, onhanteerbaar en duur zou worden.

Op grond van bovengenoemd criterium is een lijvige verzameling teksten tot stand gekomen, die in chronologische volgorde zijn opgenomen. De verzameling begint met een gedeelte uit Thorbecke's bijdrage tot de Herziening der Grondwet (een van de twee 19e eeuwse teksten uit het boek) en wordt afgesloten met een Brief van de Minister van Binnenlandse Zaken aan de Voorzitter van de Tweede Kamer van 24 juni 1975 inzake de Verdere gang van zaken ten aanzien van de grondwetsherziening; een waar perpetuum mobile derhalve. De verzameling wordt voorafgegaan door een Voorwoord van Meuwissen, waarin hij een verantwoording geeft van de door de auteurs gevolgde selectie-methode en wijze van samenstelling. De opgeno-